

Başlık/ Title: Osmanlı Devleti'nde Yırtıcı Ve Yabani Hayvanlar İçin İhdas Edilmiş Bir Kurum: Arslanhane / An Institution For The Ferocious And Wildlife Animals In The Ottoman State: Lionhome

Yazar/ Author

Aziz Altı

ORCID ID

0000-00025009-9438.

Bu makaleye atf için: Aziz Altı, Osmanlı Devleti'nde Yırtıcı Ve Yabani Hayvanlar İçin İhdas Edilmiş Bir Kurum: Arslanhane, *KARE*, no. 10 (2020): 120-139.

To cite this article: Aziz Altı, An Institution For The Ferocious And Wildlife Animals In The Ottoman State: Lionhome, *KARE*, no. 10 (2020): 120-139.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 3 Aralık / Dec 2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 25 Aralık / Dec 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 26 Aralık / Dec 2020

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography: Kabul Tarihi /Acceptance Date : 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Aziz Altı*

Osmanlı Devleti'nde Yırtıcı ve Yabani Hayvanlar İçin İhdas Edilmiş Bir Kurum: Arslanhane

Özet: Osmanlı Devleti'nde Arslanhane'nin varlığına yönelik ilk tespitler 15. yüzyıl dönemine aittir. Arslanhane içerisinde sadece arslanları bulundurmuş aynı zamanda başta kaplan, kurt, sırtlan, ayı, zürafa, maymun, gergedan gibi yabani ve yırtıcı hayvanları da bünyesinde barındırmıştır. Arslanhane'nin kuruluş amacı tam olarak bilinmese de işlevlerine bakıldığında bu husus hakkında ipuçları elde edilmektedir. Arslanhane'nin işlevlerinin başında iç ve dış arenada Arslanhane'deki hayvanları psikolojik güç unsuru olarak kullanmak, kişisel merak ve zevkleri gidermek ile ülkeler arasında takdim edilen hayvan temalı hediyeler için muhafaza sorununu çözmek gelmektedir. Arslanhane kendi iç dizaynıyla bir teşkilatlanma oluşturmuş ve atama-terfi hususunda İç hazinedarbaşı'na bağlanmıştır. 1835 yılına kadar kesintisiz şekilde varlığını devam ettiren Arslanhane, II. Mahmut tarafından gereksiz bir kurum olarak algılandığı için kaldırılmıştır. Ancak Arslanhane daha sonraki padişahlar tarafından yeniden ihya edilmiş hatta buraya Sultan Abdülaziz tarafından bilhassa ayrı bir önem verilmiştir. Arslanhane, 19. yüzyılın ikinci yarısında eski teşkilat ve güçlü yapısında olmasa da Beylerbeyi, Çırağan ve Yıldız Sarayları'nda varlığını sürdürmüştür. Arslanhane, 20. yüzyılın başında ise çeşitli köşklere varlığını devam ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Arslanhane, Kurum, Hayvan

An Institution For The Ferocious and Wildlife Animals in The Ottoman State: Lionhome

Abstract: The first detections regarding the existence of Lionhome (Arslanhane) in the Ottoman Empire belong to the 15th century period. Lionhome did not only contain lions, but also wild and predatory animals such as tigers, wolves, hyenas, bears, giraffes, monkeys and rhinoceroses. Although the purpose of establishment of Lionhome is not known exactly, when its functions are examined, clues about this issue are obtained. One of the main functions of Lionhome is to use the animals in the Lionhome as a psychological power element in the internal and external arena, to satisfy personal curiosity and pleasures, and to solve the conservation problem for animal-themed gifts offered between countries. Lionhome has created an organization with its own interior design and has been linked to İç hazinedarbaşı regarding appointment and promotion. Lionhome, which continued its existence uninterruptedly until 1835, II. It was removed as it was perceived as an unnecessary institution by Mahmut. However, Lionhome was revived by the later sultans and even a special importance was given here by Sultan Abdulaziz. Lionhome, although not in its old organization and strong structure in the second half of the 19th century, continued its existence in palaces Beylerbeyi, Çırağan and Yıldız. Arslanhane continued its existence in various mansions at the beginning of the 20th century.

Keywords: Ottoman Empire, Lionhome, Institution, Animal.

* Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi Tarih Bölümü Tunceli/ Türkiye. azizalti@munzur.edu.tr.
ORCID No: 0000-00025009-9438.

1.Giriş

Osmanlı Devleti sahip olduğu geniş topraklar sayesinde canlı varlıkların birçok türüne ev sahipliği yapmıştır. Buna hayvanlar da dâhildir. Osmanlı Devleti'nin değişik coğrafyalarında kendilerine has yaşam alanları olan ve özellikler sergileyen bu hayvanlar insanlar tarafından her daim keşfedilesi bir merak konusu olmuştur. Ancak tanıma ve merak giderme güç ve paraya sahip olan kişilere ait bir ayrıcalıktı. Osmanlı Devleti'nde bu ayrıcalığı en geniş çerçevede kullanan kişi ise ülkede tek otorite olan padişahı. Sultan, gerek kendi ülkesinin dört bir tarafındaki idarecilerinden gönderilen ya da talep edilen yabancı hayvanları gerekse farklı ülkelerin liderlerinden hediye olarak gelen yabancı ve yırtıcı hayvanları muhafaza etmek adına "Arslanhane" adı ile bir yapı ihdas etmiş olmalıdır. Arslanhane'deki hayvanların şenlik ve tören gibi bazı etkinliklerde halk arasında sergilenmesi ise kurumun sosyal alan üzerindeki etkisini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu yönleriyle düşünüldüğünde farklılık arz eden böyle bir kurumun incelenmesinin gerekliliği kanaati oluşmuştur. Arslanhane'nin incelenmesi başta Osmanlı kurumları olmak üzere sosyal ve siyasi tarih açısından önem arz etmektedir.

Osmanlı tarih araştırmalarında Arslanhane üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında son yıllarda yapılan bir çalışma¹ haricinde diğerlerinin ansiklopedi maddesi ya da tebliğ metni olduğu gözlemlenmiştir². Bu yönleriyle düşünüldüğünde arşivde yapılan tarama neticesinde Arslanhane'nin tafsilatlı bir şekilde kaleme alınmasını elzem kılmıştır. Nitekim çalışmada elde edilen bulgular haklılığımızı kanıtlamıştır. Bu hususta kısa bir örnek verilecek olunursa şimdiye kadar Arslanhane zabıtları arasında adı zikredilmeyen "ikinci eski" isimli görevli çalışmamız aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır³. Bu yönüyle Arslanhane içindeki teşkilatlanmaya yeni bulgular eklenmiştir. Arslanhane'nin farklı özelliklerini de gün yüzüne çıkarmaya çalışan bu çalışmada Arslanhane'nin hangi şartlarda ortaya çıktığı, işleyişi, işlevleri ve geçirdiği evreler incelenmiştir.

¹ Mert Sunar, "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", *Toplumsal Tarih* 292, (2018) 36-41.

² Bu çalışmalar için bkz. Burhan Olker, "Arslanhane", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, Haz. Reşat Ekrem Koçu, (İstanbul: 1959), 1060, Semavi Eyice, "Arslanhane", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.1, (İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayınları, 1993) 325-326, Semavi Eyice, "Arslanhane", *TDVİA*, C. 3, (İstanbul 1991) 403-404, Selman Can, "Arslanhane Üzerine Yeni Bilgiler", *İstanbul Üniversitesi* 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sepozyumu (XV. Yüzyıl) *Bildiri Kitabı* (İstanbul 2004) 359-369.

³ COA TS.MA.e 852/19 (29 Rebiülevvel 1176/18 Ekim 1762).

2. Arslanhane'nin Kuruluşu ve İşlevi

Arslanhane'nin tam olarak hangi tarihte kurulduğu tespit edilememekle birlikte 15. yüzyılda İstanbul'a gelen seyyahlar sarayın bahçesinde birçok hayvan türünün varlığından bahsetmişlerdir. Seyyah Angiolello, Fatih Sultan Mehmet'in Hipodromun yanındaki kiliseleri arslan ve fil evine dönüştürdüğünü yazmıştır⁴. Arslanhane'nin kurumsal yapısı devlet vesikalarında 16. yüzyıldan itibaren kendisini göstermektedir⁵. Kaynakların çoğu Arslanhane'nin Ayasofya'nın yakınındaki eski bir kilise olduğuna işaret etmektedir⁶. Olker ise Arslanhane'nin Topkapı Sarayı'nda Sarayburnu ile Ahırkapı arasında bir yer olduğunu ifade etmiştir⁷. Arslanhane, ismiyle müsemma bir kurum olmasının yanı sıra bünyesinde sadece arslanları ihtiva etmemiş, kaplan, kurt, tilki, yabani eşek, pars, sırtlan, maymun, yabani kedi, leopar, deve kuşu, timsah ve hatta fil gibi vahşi hayvanları da barındırmıştır⁸. Bu yönüyle Arslanhane vahşi hayvanların muhafaza

⁴ Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the 15th and 16th Centuries* (New York: The MIT Press, 1991), 202-204.

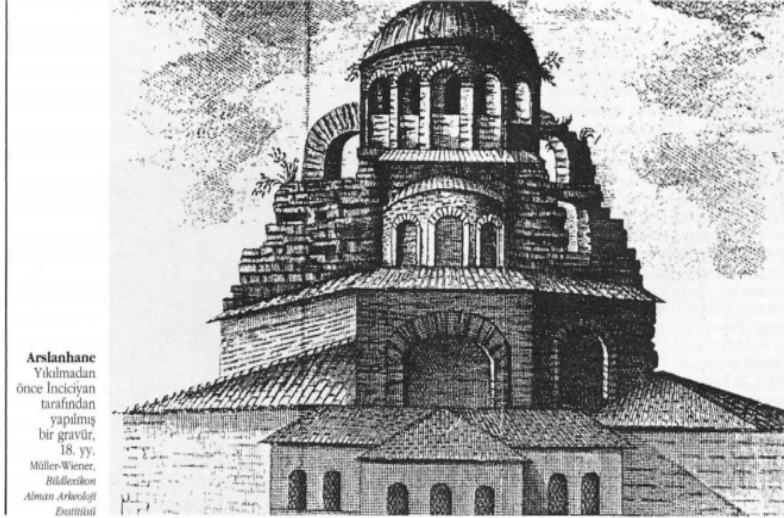
⁵ COA A.DVNS.MHM.d. 25/2480 (5 Cemaziyelahir 982/22 Eylül 1574).

⁶ Stephan Gerlach bu yapının Ayasofya'nın hemen yakınındaki Aziz Johann manastırı olduğunu, Reinhold Lubenau Ayasofya kilisesinin bir parçası olduğunu, Tournefort ise burasının Hıristiyanların kilise olarak kullandıkları eski bir kule olduğunu ifade etmiştir. Polonyalı Simeon, 16. yüzyılda Ayasofya'nın birkaç adım ilerisinde içerisinde hala aziz tasvirlerinin olduğu kubbeli bir kilisenin Arslanhane olarak kullanıldığını zikretmiştir. Bkz. Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578*, C. 2, Çev. Türkis Noyan (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007), 563; Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi; Osmanlı Ülkesinde 1573-1589*, C. 1, Çev. Türkis Noyan (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016), 194-197; Joseph De Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013), 22; Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın Gözüyle 16. Asır Türkiyesi*, Çev. Hrand. D. Andreasyan (İstanbul: Köprü Kitap, 2016) 20; Ahmet Lütfi Efendi ise Atmeydanı'nda Fil damı denilen yerin aynı zamanda Arslanhane olarak zikredildiğine değinmiştir. Bkz. Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'aniüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi 2-3*, Haz. Yücel Demirel-Tamer Erdoğan (İstanbul: YKY, 1999), 659. Can, Arslanhane olarak kullanılan Bizans kilisesinin X. asrın ilk yarısında İmparator I. Romanos Lekapenos döneminde yapılmış bir şapel olduğunu ve buranın zamanla Khalkes adını aldığını belirtmiştir. Bkz. Can, "Arslanhane Üzerine Yeni Bilgiler", 359. Batılı seyyahlardan Canaye, kilisenin hayvan bakmak işleviyle kullanılmasındaki temel amacın Hristiyanlığı aşağılamak olduğunu ileri sürmüştür. Çetin bu görüşe karşı çıkarak eğer ki Osmanlı'nın böyle bir amacı olsaydı İstanbul'da hiçbir kilisenin faaliyetine izin verilmeyeceğini ve farklı amaçlarla kullanılabileceğini öne sürerek bu görüşü çürütmeye çalışmıştır. Bkz. Firdevs Çetin, *Batılı Seyyahlara Göre İstanbullu Gayrimüslimler* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012), 124-125.

⁷ Olker, "Arslanhane", 1060.

⁸ Eremya Çelebi Kömürçüyan, *İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul)*, Çev. Hrand. D. Andreasyan (İstanbul: Eren Yayıncılık 1988) 4; Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, 194-197; Jean Chesneau, *D'aramon Seyahatnamesi*, Çev. Işıl Everdi, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2013) 28; Ğ. İncicyan,

edildiği bir nevi hayvanat bahçesini andıran kurumdur. Ancak hayvanat bahçesinden farklı olarak Arslanhane'deki hayvanlar padişahın malı sayılıp onun isteği üzerine bir araya getirilmiştir.

Resim-1 Arslanhane olarak kullanılan kiliseden görünüşü⁹

Arslanhane'deki hayvanların hangi maksatla kullanıldıklarına bakıldığında Arslanhane'nin kuruluş amacı da ortaya çıkmaktadır. Olker bunu padişahın güç, üstünlük ve büyüklük göstergesi olarak açıklamaktadır¹⁰. Bu doğrultuda Olker'i destekler nitelikte emareler vardır. Özellikle elçi kabullerinde başta arslan olmak üzere arslancılar tarafından birçok vahşi hayvanın tören alanına getirilerek nizami bir şekilde gösterime çıkarılmasının psikolojik bir mesaj verme amacına hizmet ettiği aşikârdır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Habsburg lideri I. Ferdinand'ın elçileri, sarayın ikinci avlusuna geldiklerinde yapılan kabul töreninde altın zincirlerle bağlanmış arslan ve kaplanlar da avludaki yerini almıştı¹¹. Yine 14 Kasım 1596 tarihinde Şah Abbas'ın elçisi ve aynı zaman da Erdebil Han'ı olan Zülfikar Han payitahta geldiğinde onu karşılamak üzere arslancılar ve

XVIII. Asırda İstanbul, Çev. Hrand. D. Andreasyan, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1976) 58.

⁹ İnciciyan'dan aktaran Eyice, "Arslanhane", 325.

¹⁰ Olker, "Arslanhane", 1060.

¹¹ Feza Günergun, "Türkiye'de Hayvanat Bahçeleri Tarihine Giriş", *I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri*; Prof. Dr. Ferruh Dinçer'in 70'inci Yaşı Anısına, ed. Abdullah Özen (Elazığ, 2006), 3.

onların gözetiminde bulunan arslan, fil ve zürafalar Bab-ı Hümayun'un önünde hazır bulundurulmuşlardı¹². Sultan I. Ahmet ise saraydaki resmi törenin ardından Elçi Hanı'na giden Safevi sefirinin hoş bir vakit geçirmesi için Han'a arslan ve müzisyenleri göndermiştir¹³. Elbette ki padişahların kişisel ilgileri de bu tarz hayvanların beslenmesi için önemli bir etken olmuştur. Reinhold Lubenau da padişahın Arslanhane'deki hayvanları kendi zevki için beslendiğini ifade etmektedir¹⁴. Ancak devletin son yıllarına kadar bu kurumun var oluşu, Arslanhane'nin geçici bir hevesle ihdas edilmeyen bir müessese olduğunu göstermektedir. Arslanhane'deki hayvanlar düğün ve benzeri şekilde icra edilen şenliklerde de sergilenmişti. Bu tür törenlerde alana çıkarılan hayvanlar hem halkı eğlendiriyor hem de halkın yabani ve vahşi hayvanlara karşı merakını gideriyordu¹⁵. Arslanhane'de bulunan leopar gibi bazı hayvanların padişah avlarına götürülmesi buradaki hayvanların farklı amaçlarla kullanılmış olmalarına işaret etmektedir¹⁶. Arslanhane'deki hayvanlar, gidiş nedenleri tam olarak bilinmemekle birlikte zaman zaman İstanbul dışına gönderilmiştir. Mesela 1664 senesinde Arslanhane'den Edirne'ye gönderilen arslan için yol güzergâhında bulunan idarecilere emirler gönderilerek arslancıların ve arslanın ihtiyaçlarının karşılanması ve yolculuk esnasında onlara gerekli kolaylığın sağlanması emredilmiştir¹⁷.

¹² Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, (Ankara: TTK, 1999), 640.

¹³ Hedda Reindl-Kiel, "Dogs, Elephants, Lions, a Ram and a Rhino on Diplomatic Mission: Animals as Gifts to the Ottoman Court", *Animals and People in the Ottoman Empire*, ed. Suraiya Faroqhi (İstanbul: Eren Kitapevi, 2010), 282-283.

¹⁴ Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, 194.

¹⁵ Mert Sunar, "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", 38.

¹⁶ Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, 194-197.

¹⁷ COA A.DVNS.MHM.d. 94/155.

Resim-2 1582 yılına ait şenliklerde gösteriye çıkan arslanın, arslancılar tarafından III. Murat'ın huzurundan geçirilmeleri¹⁸.

Devletlerarası ilişkilerde siyasi otoriteler karşılıklı olarak birbirlerine çeşitli hediyeler suna gelmişlerdir. Hediyeleşmeler ilişkilerin gidişatında önemli etkenlerden biridir. Elbette ki hediyeğin mahiyeti de önemlidir. Çalışmayı ilgilendirdiği boyutuyla kaplanlar, panterler ve aslanlar gibi büyük kedileri hediye vermenin uzun bir geleneğin parçası olduğu gözlemlenmiştir¹⁹. Bu gelenekten Osmanlı Devleti de etkilenmiş ve bazı dönemlerde Osmanlı padişahı tarafından komşu devletlere gönderilen hediyeler arasında arslanlar yerini almıştır. III. Ahmet muhtemelen Arslanhane'de bulunan arslanı Nemçe (Avusturya) Kayzer'i VI. Karl'a hediye olarak göndermiştir²⁰. Bu durum sultanın Arslanhane'deki hayvanları aracılığıyla yalnızca kendi halkına yönelik güç mesajı vermiyor

¹⁸ Surname-i Hümayundan aktaran Metin And, *Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2004), 400.

¹⁹ Kiel, "Dogs, Elephants, Lions, a Ram and a Rhino on Diplomatic Mission: Animals as Gifts to the Ottoman Court", 282-283.

²⁰ COA AE.SAMD.III. 160/15664 (24 Şevval 1131/9 Eylül 1719).

hükümdarlar arasındaki hediyeleşme ile de dış dünyaya güç gösterisinde bulunuyordu²¹.

Arslanhane ya da benzeri kurumlar yalnızca Osmanlı Devleti'ne özgü değildir. Orta ve Yeniçağ'da Türk ve İslam devletlerinin saraylarında başta arslan olmak üzere birçok yabani ve vahşi hayvan bulunuyordu. Mesela Safevi hükümdarının divana çıktığı günlerde arslan, kaplan gibi hayvanlar sarayın önünde bulundurulurdu. Yine Safeviler de halkı eğlendirmek için arslan dövüşleri ve boğa güreşleri tertip edilirdi²². Benzer teşkilatlanma Avrupa devletlerinde de mevcuttu. Örneğin 15. ve 16. yüzyıllarda başta Londra olmak üzere İngiltere'nin birçok şehrinde ayıların muhafaza edildiği "ayı hücreleri" ya da "ayı bahçeleri" adıyla yapılar inşa edilmişti²³. Yine Yirmisekiz Mehmet Çelebi, Fransa seyahati neticesinde kaleme aldığı notları arasında Fransız sarayında yabani hayvanların tutulduğu mahali de anlatmaktadır. Yirmisekiz Mehmet Çelebi, burada arslan, kaplan, tilki, kurt, maymun, ayı ve daha birçok hayvanın adını zikretmektedir²⁴. Osmanlı sınırları içinde ise İstanbul haricinde Mısır'da da Arslanhane mevcuttu. 1854 yılında Said Paşa'nın Hidivliğine kadar Kahire kalesine çıkan yokuşun altında, azaplar kapısının sol tarafındaki Arslanhane'de demir kafesler içinde arslanlar beslenmişti²⁵.

Arslanhane'de görev yapan arslancılar yaptıkları iş itibarıyla tehlikeli bir görevi icra ediyorlardı. Yabani hayvanların bakımı zor olduğu gibi aynı zamanda riskliydi. 1556 yılında arslancılardan Hasan bin Abdullah kaplanlar tarafından saldırıya uğrayarak hayatını kaybetmiştir²⁶. Arslanhane'deki arslan ve kaplanların hepsi bu kadar vahşi ve saldırgan değildi. Arslancılar tarafından verilen eğitimle evcilleşebiliyorlardı. 16. yüzyılda Arslanhane'deki arslanlar o kadar evcilleştirilmişlerdi ki bunlar belirli aralıklarla iple ya da zincirle bağlanarak payitahtta dolaştırılmaktaydı²⁷. Busbecq de payitahtta gördüğü bir arslanı çok evcil olarak tarif etmiş hatta arslan yemekte olduğu koyunun önünden alınmasına ses çıkarmamış ve arslanın buna tepkisiz kalarak uysal

²¹ Sunar, "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", 36.

²² M. Fuad Köprülü, "Arslan" *İA*, C. 1, (İstanbul: 1978), 599-600.

²³ Murat Ögütçü, "Rönesans İngiltere'sinin Ayı Dövüşleri Gerçekten Geçmişte Mi Kaldı?" *Şarki*, 6-7, (2018), 184.

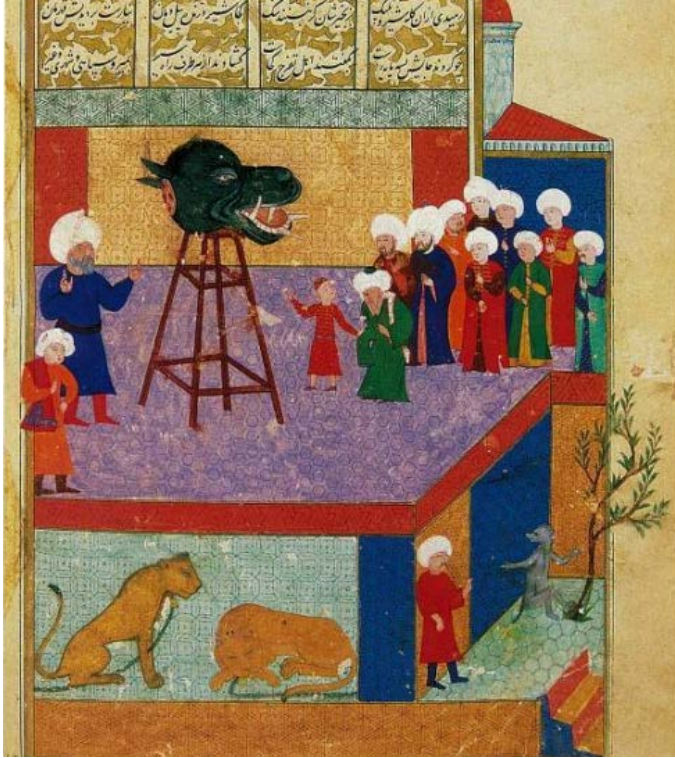
²⁴ Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid II (1115-1134/1703-1722)*, Haz. Abdülkadir Özcan vd., (İstanbul: Klasik Yayınları 2013) 1251-1253.

²⁵ Köprülü, "Arslan", 600.

²⁶ COA A.DVNS.MHM.d. 2/1011 (14 Şaban 963/23 Haziran 1556).

²⁷ Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, 194-197.

davrandığını aktarmıştır. Busbecq ayrıca payitahtta oyun sergileyen bir filin maharetlerini gözlemlemiştir. Busbecq'in İstanbul'da bulunduğu yıllarda İstanbul'daki zürafanın da öldüğü bilinmektedir²⁸. Arslanhane her ne kadar bir devlet kurumu olarak ihdas edilse de halka da açıktı. Sivil vatandaşlar verdikleri bahşişle Arslanhane'yi gezerek hayvanlara olan merakını giderebiliyorlardı. Bahşişi alan arslancılar meşale görevi gören ellerindeki büyük çıralarla ziyaretçilere içeriyi dolaştırıyor ve hayvanları görmelerine refakat ediyorlardı²⁹.

Resim-3 Arslanhane'den Bir Kesit³⁰

Buradaki resimde Mısır'dan getirilen su aygırının kellesinin Arslanhane'deki özel bir sehpa üzerinde sergilenmesi yer almaktadır. Halk

²⁸ Ogier Ghislain de Busbecq, *Türk Mektupları* Çev. Derin Türkömer, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları 2011), 41-42.

²⁹ Eremya Çelebi Kömürçüyan, *İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul)* 4.

³⁰ Seyyid Lokman Şehnâme-i Selim Hân'dan aktaran Serpil Bağcı vd, *Osmanlı Resim Sanatı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006) 124-125.

gördüğü tablo karşısında hayrete düşmüş bir şekilde tasvir edilmiştir. Arslanhane bu yönüyle vahşi hayvanları ölü ya da diri İstanbul halkına sergiliyordu. Minyatürün altında ise zincirlere bağlanmış arslanlar vardır. Kapıda ise bir ağaca bağlı maymun ile Arslanhane'nin girişindeki görevli tasvir edilmiştir³¹.

Arslancılar kendilerine "pir" olarak Hz. Ali'yi kabul etmişlerdir. Tören ve geçitlerde arslancılar silahlarla donatılmış bir şekilde hazır olurlardı. Ellerinde asalarıyla birlikte hareket eden arslancılar, arslanları sıkı sıkıya bağlı zincirlerle dizginlemeye çalışırlardı. Arslanların halka yönelik olası bir saldırısı ihtimal dâhilinde olduğu için böyle durumlarda yanlarında hazır tuttıkları ceylan etine bulanmış afyonlu mısır darısını arslanların burunlarına yaklaştırarak onları uyuştururlardı. Tören ve alaylarda arslancılar iki bölümde hareket ederlerdi. Arslancıbaşı bir miktar arslan ve kaplan ile kasabbaşının mandıra çobanlarının yanında yürürken arslancı kethüdası ise arslan, kaplan, kurt, ayı ve sırtlan gibi hayvanları zincirle bağlayarak kürkçübaşı alayında yürürdü³².

Arslancıbaşının girişimleriyle payitahtta bulunan bazı hayvanlar Arslanhane'ye dâhil edilmek istenilmiştir. Osmanlı Devleti'nde fillerle ilgilenmesi için "filcibaşılık" makamının bulunduğu vesikalardan anlaşılmaktadır. 1796 senesinde Fazlı Paşa Sarayı'nda bulunan filin bakıcılarından Hüseyin ve Yusuf'un ölümünün ardından filin Arslancıbaşı İsmail'in isteği üzerine Arslanhane'ye nakledilmesi gündeme gelmiştir. Esasında arslancıbaşının fili Arslanhane'ye intikal ettirmek istemesinin altındaki sebep file günlük olarak verilen tayinattır. Arslanhane için yeni bir gelir kalemi olarak düşünülen fil, bu dönemde Arslanhane'ye dâhil edilmek istenilmiştir³³.

3. Arslanhane'nin İhtiyaçları

Başta Arslanhane'deki hayvanların iâşesi olmak üzere Arslanhane için bir takım ihtiyaçlar gerekiyordu. 1574 senesinde arslancılar, Şehremin'den Arslanhane'deki hayvanlar için günlük kırk altı buçuk akçe aldıklarını beyan etmişlerdir. Bu kırk altı buçuk akçenin ne kadarının hangi hayvana sarf edildiği de belirtilmiştir. Arslanhane'deki arslanlara, kaplanlara ve kurtlara günde otuz üç kelle verilmektedir. Dört kelleye bir akçe ödenmektedir. Böylece arslan, kaplan ve kurtlar için sekiz akçe iki pul, misk

³¹ Bağcı vd, *Osmanlı Resim Sanatı*, 124-125.

³² *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Cilt 2. Kitap*, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, (İstanbul: YKY, 2008), 521, 597.

³³ COA HAT. 128/5295 (29 Zilhicce 1210/5 Temmuz 1796).

kedilerine sekiz akçe, iki maymuna birer akçe, iki vaşağa ikişer akçe, samura ise bir akçe harcanmaktadır³⁴. Hayvan kelleleri temin edildikten sonra Arslanhane'ye nakledilmeleri için ulaşım aracına ihtiyaç duyulmaktaydı ki bu Arslanhane'ye tahsis edilen at sayesinde gerçekleşiyordu. 1762/63 yılında bu amaçla 22 kuruş bedel karşılığında bir adet kaltak(yük) bargiri(at) alınmıştır. 1779 yılına gelindiğinde Arslanhane'deki atın ölümü üzerine Arslancıbaşı İsmail, Arslanhane'ye yeni bir atın alınması için talepte bulunmuştur. Arslancıbaşı İsmail'in talebi yerinde görülerek Arslanhane'ye yeni bir at verilmiştir³⁵. Nakil temelli ihtiyaçlardan bir diğeri ise Arslanhane'de arslanların nakli için özel tasarlanmış arabalardı. İhtiyaca binaen zaman zaman buraya yeni arabalar gönderiliyordu. Bu doğrultuda padişahın fermanına binaen Arslanhane'de kullanılmak üzere arabacıbaşı marifeti ile 29 Mart 1775 tarihinde 5 adet arslan arabası yapılması kararlaştırılmıştır³⁶. Ayrıca Arslanhane bünyesinde kullanılmak üzere zeytinyağına ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu ihtiyaç için Arslanhane'ye zeytinyağı alınması için günlük iki akçe tahsis edilmişti³⁷.

4. Arslanhane'ye Hayvan Temini

Arslanhane bünyesinde birçok yabani hayvanı barındırmaktaydı. Arslanhane'deki hayvanlar farklı tabiat özelliklerine sahip oldukları için değişik coğrafyalardan temin ediliyorlardı. 16. yüzyılda Mısır beylerbeyinden payitahta timsah göndermesi istenilmiştir. Gönderilecek olan timsahın öncelikle canlı olarak gönderilmesi talep edilmiştir. Ancak bunun imkânı yok ise timsahın ölü olarak gönderilmesi emredilmiştir³⁸. Burada her ne kadar gelecek timsahın Arslanhane'de muhafaza edileceği vurgulanmasa da 16. yüzyılda devletin en ücra köşelerinden payitahta bir vahşi hayvan sevkiyatı olduğunu göstermektedir. 1574 yılında ise Divane Ali, Allahverdi Acem ve Abdullah isimli şahıslar gergedan getirdikleri için ikişer akçe ile arslancı olarak vazifelendirilmişlerdi³⁹. Payitahta getirilen arslanlardan bazılarının Arabistan ve Mısır havalisinden gönderildikleri bilinmektedir. Arabistan havalisine mahsus bir arslan yakalanmasının ardından durum sadrazama bildirilmiş, yapılan yazışmalar neticesinde ise arslanın İstanbul'a gönderilerek Arslanhane'ye bağlanması emredilmiştir.

³⁴COA A.DVNS.MHM.d. 25/2480 (5 Cemaziyelahir 982/22 Eylül 1574).

³⁵COA AE. SABH. I 322/21831 (12 Cemaziyelevvel 1193/28 Mayıs 1779).

³⁶COA MAD.d. 10395/4 (15 Rebiülevvel 1198/7 Şubat 1774).

³⁷COA MAD.d. 7456/10-11 (1 Safer 1035/2 Kasım 1635).

³⁸ COA A.DVNS.MHM.d. 23/749(23 Zilkade 981/16 Mart 1574).

³⁹ COA A.DVNS.MHM.d. 25/2924 (22 Recep 982/7 Kasım 1574).

Arslanı İstanbul'a getiren kişilere de atiyeler verilmiştir⁴⁰. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İsmail Paşa ise İstanbul'a gelişinde birkaç arslan ve kaplanı hediye olarak getirmiştir⁴¹. Bununla birlikte arslan getirilen bir diğer coğrafya da Cezayir'dir⁴². 1653'te İstanbul'u ziyaret eden Antakya Patrik'i Macaire, Arslanhane'ye de uğramış ve burada biri Cezayir diğerleri ise imparatorluğun doğu memleketlerinden gönderilmiş olan dört arslanın varlığından bahsetmiştir⁴³. Her ne kadar arslan temin etme durumu olmasa da Osmanlı Devleti'ndeki bazı yerel idarecilerin gönderdiği hediyeler de Arslanhane'de muhafaza ediliyordu. Bu doğrultuda Kiel, Cezayir'deki Haydar Paşa örneğinde olduğu gibi Arap topraklarında görev yapan Osmanlı idarecileri tarafından hediye olarak payitahta arslanların gönderildiğini belirtmiştir⁴⁴.

5. Arslanhane Çalışanları

Arslanhane çalışanları kayıtlara "cemaat-i arslancıyan-i hassa"⁴⁵ olarak ya da arslancılar olarak geçmiştir⁴⁶. Arslancılar cemaatinin başında arslancıbaşı yani seraslan-i hassa bulunuyordu⁴⁷. 16. yüzyılda arslancılarından Hasan'ın ölmesi üzerine yerine oğlu Mustafa, arslancı olarak atanmıştır. Bu kayıt arslancılığın babadan oğula geçen bir meslek olduğu ihtimalini akla getirmektedir⁴⁸. Gergedan getirdikleri için Divane Ali, Allahverdi Acem ve Abdullah isimli şahısların ikişer akçe ile arslancılara ilhak edilmesi emredilmişti. Bu durum payitahta yabani hayvan getiren bazı kişilere arslancılık payesinin verildiğini göstermektedir⁴⁹. Arslancıların görev sürelerine bakıldığında ise bu hususta kısmen bilgi edinilmektedir. Bazı vesikaların satır aralarından tespit edilebildiği kadarıyla arslancıların kırk, elli yıl süresince görevlerini ifa ettikleri olmuştur⁵⁰.

Arslancıların sayısına bakıldığında 17. yüzyılın ilk çeyreğinde kayıtlarda "cemaat-i arslancıyan-ı hassa" başlığı altında 16 neferin varlığından bahsedilmiştir. Ancak buna rağmen yalnızca 12 kişinin ismi yazılmıştır.

⁴⁰ COA HAT 246/13857 (29 Zilhicce 1213/3 Haziran 1799).

⁴¹ Câbî Ömer Efendi, *Câbî Tarihi I*, Haz. Mehmet Ali Beyhan (Ankara: TTK, 2003) 973.

⁴² COA C.SM. 134/6712 (11 Ramazan 1231/3 Ağustos 1816).

⁴³ Köprülü, "Arslan", 600.

⁴⁴ Kiel, "Dogs, Elephants, Lions, a Ram and a Rhino on Diplomatic Mission: Animals as Gifts to the Ottoman Court", 282-283.

⁴⁵ COA MAD.d. 7456/10 (1 Safer 1035/2 Kasım 1635).

⁴⁶ COA A.DVNS.MHM.d. 25/2924 (22 Recep 982/7 Kasım 1574).

⁴⁷ COA C.SM. 94/4729 (27 Cemaziyelevvel 1217/25 Eylül 1802).

⁴⁸ COA A.DVNS.MHM.d. 2/1011 (14 Şaban 963/23 Haziran 1556).

⁴⁹ COA A.DVNS.MHM.d. 25/2924 (22 Recep 982/7 Kasım 1574).

⁵⁰ COA HAT 529/26057(29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835).

Kayıtlardaki arslancılar; Aydın? Abdullah, Arslancılar kethüdası Murat, Serbölük Mehmet, Rıdvan Abdullah, İbrahim Abdullah, Ali Abdullah, Mehmet Ömer, Durmuş İbrahim, Ahmet Halil, ferraş, sakacı ve görevini tespit edemediğimiz bir kişi idi⁵¹. Kethüda ve bölükbaşının arslancılar teşkilatında zabıtlık görevini yürüttüğü bilinmektedir. Doğrudan yaptığı hizmetlerle anılan kişilerden ferraş Arslanhane'deki temizlikten saka ise Arslanhane'nin su ihtiyacını karşılamakla sorumlu olmalıdır. Evliya Çelebi arslancılarının sayısını 100 olarak ileri sürmüştür⁵² ancak Çelebi'nin mübalağalı anlatımı bilindiği için burada verdiği sayılara temkinli yaklaşmak gerekmektedir. 1761 yılında Arslanhane'de arslancıbaşı haricinde 12 adet arslancı bulunuyordu⁵³.

Arslanhane'de görevli olan kişilerin rütbelerine göre; Arslancıbaşı, kethüda, odabaşı, başeski ve ikinci eski⁵⁴ şeklinde sıralandığı bilinmektedir. Bu zabıtların atama ve terfi işlemlerini yürütmekle görevli olan şahıs ise İç hazinedarbaşı idi⁵⁵. Örneğin 1701 yılında arslancıbaşı olan Külhani Mehmet'in ölümünün ardından arslancılar cemaatinden olan Ferraş Arabzade Abdullah'ın arslancıbaşı olması İç hazinedarbaşı Süleyman Ağa tarafından önerilmişti⁵⁶.

Arslancıbaşığa genel olarak teşkilatta "kethüda" olarak görev yapanlar atanmaktaydı. Örneğin Arslancıbaşı Mustafa'nın ölümünün akabinde arslancılar kethüdası olan Mehmet Mustafa atanmıştır⁵⁷. Bu doğrultuda alt kademedeki üst kademeye terfi olduğunda silsile gereği en alt rütbedeki zabıtların bir üst rütbeye atandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Arslancılar

⁵¹ COA MAD.d. 7456/10-11 (1 Safer 1035/2 Kasım 1635).

⁵² *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Cilt 2. Kitap*, 521.

⁵³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, (Ankara: TTK, 1988) 26.

⁵⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 26; COA AE.SSLM III 179/10705 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807); COA AE.SSLM III 179/10707 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807). 1762 tarihli vesikada zabıt sıralamasına ikinci eskiden sonra "baş mülazım" da eklenmiştir. Vesikaya göre; odabaşığa başeski Mehmed Mustafa, başeskiğe ikinci eski İsmail Mehmed, ikinci eskiliğe ise baş mülazım İbrahim halife atanmıştır. COA TS.MA.e 852/19 (29 Rebiülevvel 1176/18 Ekim 1762).

⁵⁵ COA C.SM. 73/3660 (13 Cemaziyelevvel 1113/16 Ekim 1701).

⁵⁶ Der-i devlet-mekine arz-ı bende kemine budur ki arslancıyan-ı hassada yevmi on yedi akçe ulufeye mutasarrıf olan ser-aslanı Külhani Mehmed fevt olub yeri hali ve hizmeti lazimesi muattal olmağla işbu bais-i arz-ı ubudiyete zümre-i mezbureden yevmi üç akçe ulufeye mutasarrıf olan Ferraş Arabzade Abdullah kulları her veçhile mahal ve müstehak olmağın zikr olunan arslancıbaşılık yevmi on yedi akçesiyle merkum kullarına tevcih ve yedine berat-ı alışan sadaka buyrulmak ricasıyla der-i devlet-medara arz olundu..." Bende Süleyman Ağa serhazinedar-ı hassa-i Süleyman Ağa. COA C.SM. 73/3660 (13 Cemaziyelevvel 1113/16 Ekim 1701).

⁵⁷ COA C.SM. 59/2999 (25 Zilkade 1186/17 Şubat 1173).

kethüdasının arslancıbaşı olmasının ardından boşalan kethüdalık makamına odabaşı olan Hacı İbrahim atanmıştır⁵⁸. Hacı İbrahim'den boşalan odabaşılık makamına ise başeski olan İbrahim adlı arslancı tayin edilmiştir⁵⁹. Yine ikinci eski olan Edhem'in başeskiliğe terfi etmesinin ardından arslancılar zümresinden İsmail, ikinci eskiliğe atanmıştır⁶⁰.

6. Arslancıların Ücretleri

Arslancılar cemaatinin neferleri maaşlarını harc-ı hassa-i İstanbul malından almaktaydılar. Arslancıbaşılardan yevmiyeleri 17 akçe, arslancı kethüdasına 10, arslancı odabaşısına 5, arslancı başeskesine 4 ve ikinci eskiye ise 3 akçe verilmekteydi⁶¹. Arslancılar ise günlük 2⁶² ya da 3 akçe almaktaydılar⁶³. Arslancılar ulufelerinin yanı sıra dönem dönem padişahların ihsanlarına da mazhar olmuşlardır. Sultan III. Ahmet tarafından 5 Mart 1708 tarihinde ceyb-i hümayundan verilmek üzere Sinan Paşa köşkünde arslancılara 15'er kuruş ihsanda bulunulmuştur⁶⁴. Sultan I. Abdülhamit ise 1775 senesinde arslancılara 500 zer-i mahbub⁶⁵-u nisfiye vermiştir⁶⁶.

⁵⁸ COA C.SM. 94/4729(27 Cemaziyelevvel 1217/25 Eylül 1802).

⁵⁹ COA C.SM. 94/4728 (27 Cemaziyelevvel 1217/ 25 Eylül 1802); Bu tür silsileye dayanan atamalar için bkz. COA AE. SSLM III 88/5289 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807).

⁶⁰ COA AE.SSLM III 179/10705 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807)..

⁶¹ COA C.SM. 94/4728 (27 Cemaziyelevvel 1217/ 25 Eylül 1802). "Harc-ı hassa-i İstanbul malından almak üzere yevmi beş akçe ile arslancı odabaşısı olan Hacı İbrahim bin Mustafa hasbeltaarik kethüdalık-ı arslanı tevcih olunub ol veçhile odabaşılık hali ve hizmet-i lazimesi muattal kalmağla zümre-i mezkure dört akçe ile başeski olan bais- arz-ı rıkiyyet İbrahim'e müteveffa-yı Arslancıbaşı Yusuf'un baki-i terkiyesinden bir akçe terakki zam ve 5 akçe ile odabaşılık merhum kullarına tevcih..."; COA C.SM. 94/4729 (27 Cemaziyelevvel 1217/25 Eylül 1802); COA C.SM. 18/938 (22 Şaban 1216/28 Aralık 1801). "Harc-ı Hassa-i İstanbul malından almak üzere on yedi akçe ulufe ile arslancıbaşı olan İbrahim bin Halil fevt olub yeri hali kalmağla müteveffanın baki-i terkiyesinden bir akçesi dahi yine zümre-i mezbureden yevmi dört akçe ile eski olan Mehmed veled-i Hasan kullarının yevmiyesine berveç-i terki zam ve beş akçe ile arslancı odabaşılığa tevcih olunmak..."; COA AE.SSLM III 179/10705 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807).

⁶² COA AE.SSLM III 179/10705 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807).

⁶³ COA C.SM. 92/4640 (2 Cemaziyelevvel 1216/10 Eylül 1801).

⁶⁴ COA TS.MA.d 2352 (12 Zilhicce 1119/5 Mart 1708).

⁶⁵ İlk kez II. Mustafa (1695-1703) zamanında basılarak piyasaya sürülen bu para, çok talep gördüğünden dolayı zer-i mahbub (sevilen altın) ismiyle anılmıştır. Bkz. İbrahim Artuk, "Zer-i Mahbub", *TDVİA*, C. 44, (2013) 281.

⁶⁶ COA TS.MA.d. 1054/1 (29 Zilhicce 1188/2 Mart 1775).

7. Padişahların Arslanhane'ye Karşı Tutumu ve Arslanhane'nin Farklı Mahallere Taşınması

Arslanhane'nin Ayasofya yakınında eski bir kilise binasından oluştuğuna yukarıda değinilmişti. Ancak Arslanhane ve etrafındaki nakkaşhane ile anbarların yıkılarak meydana dâhil ettirilmesinin ardından Arslanhane cebehanelerin bitişiğindeki kilisenin alt katına taşınmıştır. Arslanhane'nin üst katı ise nakkaşhane olarak kullanılmıştır⁶⁷. 1789 yılında Abdurrahman Şami türbesinin yakınında olduğu ifade edilen Arslanhane⁶⁸, 18. yüzyılın sonunda çıkan bir yangının ardından cebehaneye⁶⁹ dâhil edilmiş ve Arslanhane ise At Meydanı'ndaki Fazlı Paşa Sarayı'na nakledilmiştir⁷⁰. Buradaki temel amaç Fazlı Paşa Sarayı'nın muhtelif yerlerinde daha önce fillerin bağlanmış olmasından dolayı burasının hayvanların yerleşimi için uygun bir mahal olmasıydı. Arslanhane'nin tamir ve inşasının bitimine kadar hayvanların burada kalması uygun görülmüştü⁷¹. Fazlı Paşa Sarayı'nda arslanlara ve arslancılara uygun mahaller sağlayabilmek için bir takım eklemeler yapılmıştı⁷². Sarayın kargir bölümlerine döşeme, parmaklık, nöbetçi odası ve müstemilat gibi çeşitli yapılar eklenmiştir⁷³. 1831 yılında ise At Meydanı'ndaki elbise anbarlarında olan arslanların Yedikule'ye intikal ettirilmesi uygun görülmüştü. Bundan dolayı Yedikule'nin içinde uygun bölümler yapılan düzenlemeyle Arslanhane'ye çevrilmişti⁷⁴. Arslanların kaldığı yerler ise onarılarak elbise anbarları olarak kullanılmaya devam etmiştir⁷⁵.

Sultan II. Mahmut 1835 senesinde Yedikule'deki Arslanhane'nin ve içindeki hayvanların gereksiz olduğunu düşünmüş ve ilerleyen zamanda da bunların lüzumunun olmayacağına kanaat getirerek Arslanhane'yi lağvetmiştir. Sultan, Arslanhane'deki kurt, tilki gibi hayvanların farklı

⁶⁷ Topçular Katibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi, Topçular Katibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi I. Haz. Ziya Yılmaz (Ankara: TTK, 2003) 654, 664.

⁶⁸ COA HAT 1451/17 (10 Recep1203/6 Nisan 1789).

⁶⁹ İleriki yıllarda cebehane binasının da yanmasıyla yerine Darülfünun binası yapılmıştır. Binanın en son haliyle İstanbul Adliyesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Çetin, *Dersaadet Sözlüğü*, 21.

⁷⁰ COA HAT 119/4849 (29 Zilhicce 1218/10 Nisan 1804); Câbî Ömer Efendi, *Câbî Tarihi I*, 49; Can, Arslanhane yapısının 1803 yılında yıkıldığını aktarmıştır. Bkz. Can, "Arslanhane Üzerine Yeni Bilgiler", 362.

⁷¹ COA HAT 119/4849 (29 Zilhicce 1218/10 Nisan 1804).

⁷² COA D.BŞM.d. 8279 (29 Cemaziyelevvel 1233/6 Nisan 1818).

⁷³ COA C.SM. 96/4817 (4 Cemaziyelevvel 1218/16 Mart 1574); C.SM. 134/6712 (11 Ramazan 1231/3 Ağustos 1816).

⁷⁴ COA C.BLD. 71/3526 (6 Cemaziyelevvel 1247/13 Ekim 1831).

⁷⁵ Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi 2-3*, s. 659

yerlere gönderilmesine ya da salıverilmesine hükmederken Arslanhane'de bulunan arslanın muhafaza edilmesini emretmiştir. Hayvanların gönderilmesiyle arslancılar ise işsiz kalmıştır. 40-50 yıldır arslancı olarak hizmet eden üç adet arslancının mağdur olmamaları için hayatları boyunca kendilerine 100'er kuruş maaş⁷⁶ tahsis edilmiştir⁷⁷. Arslanhane'nin kurumsal kimliği kuruluşundan 1835 senesine kadar devam etmiştir. Her ne kadar 1835 yılında bu kurumsal kimlik sekteye uğramış olsa da Sultan Abdülmecid döneminde Arslanhane yeniden kurulmuştur. Ancak bu dönemde de Arslanhane'ye gerekli önem gösterilmemiş hatta Süleymaniye Bimarhanesine nakledilen hayvanların önemli bir kısmı bakımsızlıktan telef olmuştu⁷⁸. Abdülmecid'den sonra Osmanlı tahtına geçen Sultan Abdülaziz Arslanhane'yi yeniden ihya etmeye çalışmıştır. Sultan Abdülaziz'in yabani hayvanlara karşı ilgi ve merakı, onun Gülhane'de bulunan Sultan Mahmud Köşkü'nü Arslanhane'ye dönüştürmesinde etkili olmuştu⁷⁹. Arşiv vesikalarından yola çıkıldığında ise 1868 yılında Gülhane'de yeni bir Arslanhane yaptırıldığı ve Fatih civarında olan bir başka Arslanhane'nin ise tamir ettirildiği görülmektedir. Gerek yeni yapılan Arslanhane binası gerekse Fatih civarındaki Arslanhane'nin tamiri için toplamda bir yük on dokuz bin yedi yüz kırk buçuk kuruş harcanmıştır⁸⁰. Sultan Abdülaziz döneminde Gülhane'de yer alan Arslanhane'deki hayvanların bir kısmı Avrupa'dan satın alınmıştır⁸¹. Çetin, Gülhane'de kurulan Arslanhane'nin burada sonradan yapılan hayvanat bahçesinin temeli olabileceğini ileri sürmüştür⁸².

⁷⁶ Mehmed Arif, İsmail ve Mehmed adlı arslancılar H. 1255 yılının Rebiülahir ayının maaşları olan 100'er kuruşluk ücretlerini Hazine-i Amire'den almışlardır. COA AE.SMHD.II 21/1262 (17 Rebiülevvel 1255/31 Mayıs 1839). Sultan Abdülaziz döneminde bu kişilerden bazıları muhtemelen aktif görevlerine dönmüş olabilirler. 1862 yılında Arslancıbaşı olan Ahmet Ağa'nın maaşı 350 kuruşa, diğer arslancılar olan Mehmet ve Arif'in maaşları ise 250'şer kuruşa yükseltilmiştir. COA MB.İ 18/27 (9 Rebiülevvel 1279/4 Eylül 1862).

⁷⁷ COA HAT 529/26057 (29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835)- COA HAT 529/26057-A(29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835).

⁷⁸ Sunar, "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", 40.

⁷⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nde Saray Teşkilatı*, 26; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları 2011), 49; Sunar, "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", 39.

⁸⁰ COA MB.İ 21/145 (5 Zilhicce 1284/29 Mart 1868) "Topkapı saray-ı hümayun civarında Gülhane'de ba irade-i seniyye müceddeden inşa olunan ve Fatih civarında olub tamir idilan Arslanhanelerin mesarif ... Gülhanede inşa olunan Arslanhane'nin mesarif inşaiyesi bir yük on dokuz bin yedi yüz kırk buçuk guruşa baliğ olub..."; COA TS.MA.e. 1285/17 (16 Safer 1285/8 Haziran 1868).

⁸¹ M. Mert Sunar, "Hayvanlar", *Osmanlı İmparatorluğunda Çevre ve Şehir*, (Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayınları 2015), 210.

⁸² Mahmut Çetin, *Dersaadet Sözlüğü*, (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2012) 21.

Tablo-1 Gülhane'deki Arslanhane'de mevcut bulunan hayvanların sayısı⁸³.

Buhara arslanı res 4	Afrika arslanı res 3	Kaplan 4	Yabani kedi res 2	Arabistan kurdu res 1	Zırtlın res 1	Yabani rıhlı? merkeb res 1
Yabani sarı merkeb res 4	Yabani Siyah Deve 1	Yabani Beyaz Öküz 2	Mısır koyunu 14	Mısır koçu 3	Yabani Siyah Manda 3	Zarife (Zürafa) 4
Ayu 1	Siyah Kuhu (Kuğu) 5	Ari Kaz 15	Ari Kaz Palazı 38	Nemçe tavuğu 5	Ari horosu 28	Hindi tavuk 6
Hindi Horosu 2	Demkeş gügercin çift 50	Siyah Kanatlı Gügercin Çift 32	Ari Gügercin Çift 32	Devekuşu 69	Hacı Kadın Tavuğu 6	Hacı Kadın Horosu 8
Turna 1	Papağan 3	Tüti 2	Kelb 12			

Yukarıda tablodan anlaşılacağı üzere 1861 senesinde Arslanhane'deki toplam hayvan sayısı 476'dır. Bunlar arasında arslan, kaplan, sırtlan, kurt, ayı, yabani kedi, zürafa, köpek, yabani manda, yabani koyun, yabani deve gibi hayvanların yanı sıra güvercin, kuğu, papağan, turna, deve kuşu, hindi, kaz ve çeşitli türlere mensup tavuk gibi kanatlı hayvanlar da vardı. Kanatlı hayvanların diğer hayvanlara nazaran sayıca fazla oldukları göze çarpmaktadır. Hayvan isimlerinin başlarındaki adlardan yola çıkıldığında bazılarının hangi coğrafyaya mensup oldukları anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda arslanların Buhara ve Afrika, kurdun Arabistan, koç ve koyunun Mısır, tavuğun ise Nemçe menşeli olduğu gözlemlenmiştir. Hayvanların ihtiyaçları ise şehriye anbarları taraflarından sağlanıyordu. Bu doğrultuda etçil hayvanlara aylık 1050 kıyye et (günlük 35 kıyye olmak üzere), 80 kile arpa, 70 kile kokoroz⁸⁴, 40 kile yulaf, 40 kile bakla, 10 kile buğday, 10 kile darı, 720 ekmek ve 40 balya ot verilmekteydi. Ayrıca Arslanhane için 2 çadır ve 4 el arabasına ihtiyaç duyulmakla birlikte parmaklıklar da tamire muhtaç durumdaydı⁸⁵.

Ancak Gülhane'deki Arslanhane'nin ömrü pek uzun sürmemiştir. II. Abdülhamid muhacirlerin gelmesine istinaden 1878 yılında onların barınma sorununu çözmek amacıyla Gülhane'deki Arslanhane'nin ve etrafındaki

⁸³ COA TS.MA.e. 546/9(16 Zilhicce 1277/25 Haziran 1861). "Yenisaray-ı hümayunda Gülhane'de vaki Arslanhane'de mevcut bulunan hayvanatın mikdarını mübeyyin tanzim olunan pusulası".

⁸⁴ Mısır yerine kullanılan bir kelimedir. Bkz. Kemalettin Kuzucu, "Osmanlı Döneminde Karadeniz Bölgesinde Mısır Kullanımı Ve Mısır Tarımını Geliştirme Çabaları", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi* (8) 2016, 114.

⁸⁵ COA TS.MA.e. 546/9 (16 Zilhicce 1277/25 Haziran 1861).

ahırların ivedilikle boşaltılmasını sağlayarak buraları muhacirlere tahsis etmiştir⁸⁶. Yukarıda görüldüğü üzere Topkapı Sarayı merkezli Arslanhane 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlığını devam ettirmiştir. Ancak bu yüzyılla beraber ortaya çıkan ve devlet işlerinin yürütülmesinde önemli merkez konumunu üstlenen yeni saraylarda Arslanhane uygulaması devam etmiştir. Nitekim Yıldız Kasrı'nda⁸⁷, Çırağan⁸⁸ ve Beylerbeyi Sarayı'nda Arslanhane kurumu yerini almıştır⁸⁹. Şehsüvaroğlu, Sultan Abdülaziz'in Beylerbeyi Sarayı'nda büyük bir hayvanat bahçesi kurduğunu hatta buradaki arslanı sultanın kendisine alıştırdığını ve zaman zaman arslanla vakit geçirmekten haz duyduğunu aktarmıştır⁹⁰. Hatta yine bir anlatıya göre Sultan Abdülaziz Gülhane'de bulunan Beşir adındaki yaşlı arslanı serbest bir şekilde Topkapı Sarayı'nın bahçesinde kendisiyle birlikte dolaştırmıştır⁹¹. 19. yüzyılda Osmanlı envanterlerine katılan yeni saraylarda arslancılarının hayvanlara bakmak dışında farklı görevleri de vardı. Nitekim Beylerbeyi Sarayı'nda Arslancı Seyid Ahmed Ağa isimli görevli sarayda aynı zamanda bekçilik de yapmaktaydı⁹². Bu durum esasında arslancılarının sadece hayvan bakımıyla değil aynı zamanda sarayın güvenliğiyle alakalı iş yükünü de paylaştığını göstermektedir. İlerleyen süreçte etraftaki köşklere Arslanhane yapımı devam etmiştir. 1875-1876 yıllarında kuşluk olarak tanımlanan yapıların içinde de arslan ve kaplan gibi vahşi ve yabani hayvanlar da bulunmaktaydı. Bu doğrultuda Topkapı Sarayı Kuşluğunda 7 adet arslan, 4 adet kaplan, Beylerbeyi Sarayı'nda 7 adet arslan vardı⁹³. Kuşluk teşkilatının da tıpkı Arslanhane gibi sadece ismiyle müsemma bir teşkilat olmadığı anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere Kuşluk'ta sadece kuşlar yer almamış aynı zamanda vahşi ve yabani hayvanlar da muhafaza edilmiştir. 1904 yılında vahşi hayvanları muhafaza etmek adına Acem Köşkü'nde bir Arslanhane

⁸⁶COA TS.MA.e. 594/67 (20 Muharrem 1295/24 Ocak 1878) "Gülhane'de kain Arslanhane ile hayvan ahırlarının tahliyesiyle muhacirin iskan itdirilmesi icab-ı hal ..."; COA TS.MA.e. 630/2 (21 Muharrem 1295/25 Ocak 1878) Gülhane'de kain Arslanhane ile hayvan ahırlarının serian tahliyesiyle muhacirin iskan itdirilmesi hakkında şerefsudur buyrulan emr-i ferman-ı hümayun ..."

⁸⁷ COA TS.MA.e. 1116/5 (24 Şaban 1284/21 Aralık 1867).

⁸⁸ COA TS.MA.e. 1116/13 (24 Şaban 1284/21 Aralık 1867).

⁸⁹ HH.d. 24406 (23 Muharrem 1292/2 Ocak 1876).

⁹⁰ Haluk Y. Şehsüvaroğlu, "Beylerbeyi Sahil Sarayı", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Haz. Reşat Ekrem Koçu, (İstanbul: 1961) 2696.

⁹¹ Sunar, "Hayvanlar", 210.

⁹² A.MKT.MHM. 77/99(23 Safer 1272/4 Kasım 1855)..

⁹³ Diren Çakılcı, "Sultan II. Abdülhamid'in Hayvan Merakı: Yıldız Sarayı'nda Kuşluk-ı Hümayûn Teşkilatı", *Tarih Dergisi* 68 (2018): 60-61.

inşa edilmişti⁹⁴. Bu da devletin son yıllarında bile Arslanhane geleneğinin devam ettirildiğini göstermektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde 15. yüzyıl gibi erken dönemlere kadar temellendirilen Arslanhane, 19. yüzyılın ortalarına değin kurumsal varlığını korumayı başarmış olan bir kurum olarak karşımıza çıkmıştır. Arslanhane bu yönüyle uzun yıllar boyunca sürekli rağbet görmüş ve devamlılık arz eden bir yapıdır. Her ne kadar ismi Arslanhane olmasa da benzer yapıların Osmanlı'nın çağdaş devletlerinde de var olduğu gözlemlenmiştir. Bu da esasında o çağın koşulları doğrultusunda farklı amaçları bünyesinde barındıran Arslanhane gibi kurumların varlığının zaruriyetini göstermektedir. Arslanhane olarak adlandırılan kurum bünyesinde sadece arslan ve kaplan gibi yırtıcı hayvanları barındırmamış bunların yanında envai çeşit değişik yabancı hayvan ile kanatlı hayvanları da ihtiva etmiştir. Arslanhane gerek ülke içindeki tebaa üzerinde gerekse uluslararası siyaset arenasında psikolojik manada güç ve üstünlük kurma aracı olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra arslan gibi yabancı hayvanların ülkeler arası hediyeleşmede önemli figür olarak ortaya çıkması Arslanhane'nin önemini daha da arttırmıştır. Ayrıca padişahın kişisel zevk ve merakına da hizmet eden Arslanhane zaman zaman gösteri ve şenliklerde sergilenen hayvanlar aracılığıyla da halkın da merakını celp etmiştir. Böylece halk belki de ömründe görme fırsatına erişemeyeceği değişik egzotik hayvanları görme ve tanıma imkânına sahip olmuştur. Arslanhane teşkilatlanma açısından muazzam bir iç dinamik oluşturmuş ve kendi içerisinde oluşturduğu silsile-i rütbe ile İç hazinedar başına bağlı olarak akışını devam ettirmiştir.

Tespit edilebildiği kadarıyla ilk kurulduğu bölgeden zaman içerisinde çeşitli nedenlerden dolayı farklı yerlere taşınan Arslanhane, II. Mahmut tarafından lağvedilmiştir. Ancak daha sonraki padişahlar tarafından özellikle de Sultan Abdülaziz tarafından yeniden ihya edilen Arslanhane, 19. yüzyılda devlet için önemli yeni yönetim merkezleri olarak kabul gören Beylerbeyi, Yıldız ve Çırağan Sarayları gibi kurumlarda da varlığını devam ettirmiştir. Hatta 20. yüzyılın başlarında bazı köşklerde Arslanhane'nin varlığı tespit edilmiştir. Bu yönüyle Arslanhane her ne kadar klasik dönemdeki güç ve ihtivasını devam ettiremese de devletin son yıllarına kadar varlığını devam ettirmiştir.

⁹⁴ Çakılcı, "Sultan II. Abdülhamid'in Hayvan Merakı: Yıldız Sarayı'nda Kuşluk-ı Hümâyûn Teşkilatı", 66.

Kaynaklar

1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (COA)

- Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d.): 2, 23, 25, 94.
Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD.d.): 7456, 10395.
Bab-ı Defteri Başbakanlık Defterleri (D.BŞM.d.): 8279.
Ali Emiri III. Ahmed (AE.SAMD.III.): 160/15664
Ali Emiri I. Abdülhamid (AE. SABH. I): 322/21831.
Ali Emiri III. Selim (AE.SSLM III): 88/5289, 179/10705, 179/10707.
Ali Emiri II. Mahmud (AE.SMHD.II): 21/1262.
Cevdet Saray (C.SM.): 18/938, 59/2999, 73/3660, 92/4640, 94/4728, 94/4729, 96/4817, 134/6712.
Cevdet Belediye (C.BLD.): 71/3526.
Hatt-ı Hümayun (HAT): 119/4849, 128/5295, 246/13857, 529/26057, 529/26057-A, 1451/17.
Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d.): 24406.
Mabeyn-i Hümayun İradeleri (MB.İ): 18/27, 21/145.
Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM.): 77/99.
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d.): 1054, 2352.
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e.): 546/9, 594/67, 630/2, 852/19, 1116/5, 1116/13, 1285/17.

2. Ana Kaynaklar

- Ahmed Lûtfî Efendi. *Vak'ânüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi* 2-3, Haz. Yücel Demirel-Tamer Erdoğan, İstanbul: YKY, 1999.
Câbî Ömer Efendi, *Câbî Tarihi I*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Ankara: TTK, 2003.
Eremya Çelebi Kömürçiyen. *İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul)*, Çev. Hrand. D. Andreasyan, İstanbul: Eren Yayıncılık 1988.
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Cilt 2. Kitap, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: YKY, 2008.
Ç. İncicyan. *XVIII. Asırda İstanbul*, Çev. Hrand. D. Andreasyan, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1976.
Jean Chesneau. *D'aramon Seyahatnamesi*, Çev. Işıl Everdi, İstanbul: Dergah Yayınları, 2013.
Joseph De Tournefort. *Tournefort Seyahatnamesi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.
Ogier Ghislain de Busbecq, *Türk Mektupları* Çev. Derin Türkömer, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.
Polonyalı Simeon. *Polonyalı Bir Seyyahın Gözüyle 16. Asır Türkiye'si*, Çev. Hrand. D. Andreasyan İstanbul: Köprü Kitap, 2016.
Râşid Mehmed Efendi. *Târîh-i Râşid II (1115-1134/1703-1722)*, Haz. Abdülkadir Özcan vd., İstanbul: Klasik Yayınları 2013.
Reinhold Lubenau Seyahatnamesi; Osmanlı Ülkesinde 1573-1589, C. 1, Çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.
Selânikî Mustafa Efendi. *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, Ankara: TTK, 1999.
Stephan Gerlach. *Türkiye Günlüğü 1577-1578, C. 2*, Çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
Topçular Katibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi. *Topçular Katibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi I*. Haz. Ziya Yılmaz, Ankara: TTK, 2003.

3. Araştırma-İnceleme Eserler

- And, Metin. *Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2004.
Artuk, İbrahim. "Zer-i Mahbûb", *TDVİA*, C. 44, 2013.
Bağcı, Serpil, vd. *Osmanlı Resim Sanatı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006.

- Can, Selman. "Arslanhane Üzerine Yeni Bilgiler", *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sepozyumu (XV. Yüzyıl) Bildiri Kitabı*, İstanbul 2004, 359-369.
- Diren Çakılcı, "Sultan II. Abdülhamid'in Hayvan Merakı: Yıldız Sarayı'nda Kuşluk-ı Hümayûn Teşkilatı", *Tarih Dergisi* 68, (2018): 57-100.
- Çetin, Firdevs. *Batılı Seyyahlara Göre İstanbullu Gayrimüslimler*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012.
- Çetin, Mahmut. *Dersaadet Sözlüğü*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2012.
- Eyice, Semavi. "Arslanhane", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayınları, 1993.
- _____, "Arslanhane", *TDVİA*, C. 3, İstanbul: 1991.
- Günergun, Feza. "Türkiye'de Hayvanat Bahçeleri Tarihine Giriş", *I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri: Prof. Dr. Ferruh Dinçer'in 70'inci Yaşı Anısına*, ed. Abdullah Özen, Elazığ, 2006, 185-218.
- Kuzucu, Kemalettin. "Osmanlı Döneminde Karadeniz Bölgesinde Mısır Kullanımı Ve Mısır Tarımını Geliştirme Çabaları", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi* 8, 2016, 113-126.
- Köprülü, M. Fuad. "Arslan" *İA*, C. 1, İstanbul: 1978.
- Necipoglu, Gülru. *Architecture, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the 15th and 16th Centuries*, New York: The MIT Press, 1991.
- Olker, Burhan. "Arslanhane", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, Haz. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul: 1959.
- Öğütçü, Murat. "Rönesans İngiltere'sinin Ayı Dövüşleri Gerçekten Geçmişte Mi Kaldı?" *Şarki*, 6-7, 2018, 182-192.
- Reindl-Kiel, Hedda. "Dogs, Elephants, Lions, a Ram and a Rhino on Diplomatic Mission: Animals as Gifts to the Ottoman Court", *Animals and People in the Ottoman Empire*, ed. Suraiya Faroqhi, İstanbul: Eren Kitapevi, 2010, 271-285.
- Sunar, Mert. "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", *Toplumsal Tarih* 292, 2018, 36-41.
- _____. "Hayvanlar", *Osmanlı İmparatorluğunda Çevre ve Şehir*, Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayınları, 2015, 191-231.
- Şehsüvaroğlu, Haluk Y. "Beylerbeyi Sahil Sarayı", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Haz. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul: 1961.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara: TTK, 1988.
- Ünal, Mehmet Ali. *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları 2011.